

Л. В. Олійник

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Статтю присвячено проблемі підвищення якості підготовки офіцерського складу, зокрема психолого-педагогічної підготовки майбутніх магістрів військово-соціального управління. Наголошується, що така підготовка потребує методичної перебудови, головний напрям якої полягає у використанні в навчальному процесі активних методів навчання. Доведено, що акцент з пасивних форм навчання має бути перенесений на активні форми і методи: семінарські і практичні заняття, дискусії, моделювання навчально-бойових дій та ситуацій повсякденної діяльності, їх розгляд, аналізування й оцінювання. На думку автора, активні методи навчання забезпечують інтенсивний розвиток пізнавальних мотивів, сприяють прояву творчого мислення тих, хто навчається, вони спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію навчально-пізнавальної діяльності, формування навичок і вмінь нестандартного розв'язання військово-професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування. У статті розкрито сутнісний зміст застосування активних методів навчання. Встановлено, що воно дає можливість майбутнім магістрам військово-соціального управління включитися у цілеспрямований процес розвитку у себе творчого мислення, що дозволить професійно виконувати поставлені перед ними завдання.

Ключові слова: активні методи навчання, психологічна підготовка, магістри.

Радикальні зміни у формах і способах ведення сучасної війни стали наслідком дії сукупності взаємопов'язаних чинників, які адекватно відображають воєнно-політичні, фінансово-економічні, науково-технологічні та соціокультурні тенденції світового розвитку. За таких умов набула гострої актуальності й потребує комплексного розв'язання проблема створення професійних армій, у тому числі комплектуванням збройних сил військовослужбовцями, які проходять службу за контрактом. Ця проблема повною мірою стосується і Збройних Сил України.

Разом з тим, дотримання контрактного принципу комплектування не є запорукою підвищення професіоналізму армії. На рівень підготовки офіцерського складу, незалежно від способу комплектування збройних сил, суттєво впливають такі умови:

- наявність сучасних високоефективних методик підготовки особового складу за військовими спеціальностями;
- відбір методів, організаційних форм та засобів, оптимальних з точки зору поставлених завдань. Центр ваги у психолого-педагогічній підготовці майбутніх магістрів військово-соціального управління має бути перенесеним з пасивних форм навчання на активні форми і методи навчання: семінарські і практичні заняття, дискусії, моделювання навчально-бойових дій та ситуацій повсякденної діяльності, їхній розгляд, аналізування та оцінювання.

Таким чином, психолого-педагогічна підготовка майбутніх магістрів військово-соціального управління потребує методичної перебудови, головним напрямом якої є застосування у навчальному процесі активних методів навчання.

© Л. В. Олійник 2013

Проблема пошуку активних методів навчання знайшла своє відображення в дослідженнях багатьох вчених, зокрема І.Я.Лернера [1], І.О.Хорєва [4], В.В.Ягупова [5] та інших. Дослідження доводять, що активні методи навчання забезпечують інтенсивний розвиток пізнавальних мотивів, сприяють прояву творчого мислення тих, хто навчається.

Активні методи навчання – це сукупність прийомів і способів психологічно-педагогічного впливу на об'єкти навчання, які, порівняно із традиційними методами навчання, у першу чергу спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію навчально-пізнавальної діяльності, формування навичок і вмінь нестандартного розв'язання військово-професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування [5].

Для них притаманні зв'язок теорії з практикою, спрямованість на опанування дидактичним методом аналізу і вирішення складних проблем, розвинута рефлексія, атмосфера співробітництва та творчості, сприяння опануванню продуктивним індивідуальним стилем мислення та діяльності.

З точки зору психології активні методи навчання базуються на експериментально встановлених фактах, що у пам'яті людини залишається (при інших рівних умовах) до 90% того, що він робить, до 50% того, що він бачить, і тільки 10% того, що він чує [1]. Тому найбільш ефективна форма навчання повинна базуватися на активному включенні у відповідну дію. У процесі реалізації активних методів навчання відбувається моделювання професійної діяльності і самого навчального процесу. Саме в умовах застосування активних методів навчання вдосконалюються навички професійної практичної діяльності.

Науково-педагогічні працівники Національного університету оборони України проводять велику роботу щодо розроблення та застосування активних методів навчання, визначають шляхи підвищення їхньої ефективності, що дозволяє запропонувати у психолого-педагогічній підготовці майбутніх магістрів військово-соціального управління такі активні методи навчання:

- аналіз конкретних ситуацій;
- розігрування ролей (рольова гра);
- “мозкова атака”;
- “круглий стіл”;
- військово-професійні (військово-педагогічні) ігри.

Подамо стисло характеристику кожного з цих методів.

Аналіз конкретних ситуацій – це ефективний метод активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх магістрів військово-соціального управління (ситуація – від фр. *situation* - положення, обставина, сукупність обставин [3]).

Названий метод характеризується такими ознаками:

- наявність конкретної ситуації;
- розроблення групою (підгрупою чи індивідуально) варіантів вирішення ситуації;
- захист розроблених варіантів вирішення ситуацій з подальшим їх опануванням;
- підбиття підсумків та оцінювання результатів заняття.

Існує декілька видів ситуацій:

1. Ситуація-проблема є описом реальної проблеми, яка потребує вирішення. Мета: майбутнім магістрам військово-соціального управління треба знайти вирішення ситуації або дійти висновку про неможливість її вирішення.

2. Ситуація-оцінювання описує положення, вихід з якого вже знайдено. Мета: майбутнім магістрам військово-соціального управління провести критичний аналіз прийнятих рішень, зробити висновок з приводу поданої ситуації та її вирішення.

3. Ситуація-ілюстрація є ситуацією та, пояснюючи причини її виникнення, описом процедури її вирішення. Мета: оцінити ситуацію в цілому, провести аналіз її вирішення, сформулювати питання, висловити погодження - непогодження.

4. Ситуація-попередження описує застосування вже прийнятих раніше рішень. У зв'язку з цим ситуація має тренувальний характер, є ілюстрацією до тієї чи іншої теми. Мета: майбутнім магістрам військово-соціального управління проаналізувати дані ситуації, знайти рішення з використанням здобутих теоретичних знань.

Такий метод навчання спрямований на розвиток уміння аналізувати складні завдання, здатності приймати рішення.

Розігрування ролей (рольова гра) – імітаційній ігровий метод активного навчання майбутніх магістрів військово-соціального управління.

Для нього характерні такі ознаки:

- наявність завдання (проблеми) та розподілу ролей між слухачами;
- взаємодія між слухачами. Кожний з них, згідно зі своєю роллю, може погодитися або не погодитися з думкою інших слухачів, висловлювати власну думку тощо;
- введення науково-педагогічним працівником у процесі заняття коригувальних умов. Так, він може припинити обговорення та повідомити про нові дані, які треба врахувати при вирішенні поставлених завдань, спрямувати обговорення в інше русло тощо;
- оцінювання результатів обговорення та підбиття підсумків гри науково-педагогічним працівником та слухачем.

Розігрування ролей є достатньо ефективним методом вирішення організаційних та управлінських завдань.

“Мозкова атака” належить до ефективних методів активізації колективної творчої діяльності. Ідея метода заснована на тому, що критика гальмує мислення, тому з початку необхідно висунути гіпотези, а потім надати їм критичну оцінку.

Вирішенням завдань під час застосування даного методу керує науково-педагогічний працівник. Він забезпечує виконання всіх правил “мозкової атаки”, а саме:

- умови завдання формулюються перед “атакою” загалом;
- група “генераторів ідей” за відведений час (20-40 хв.) висуває максимальну кількість будь-яких гіпотез. Ідеї повинні висловлюватись безперервно, доповнюючи і розвиваючи одна одну. Регламент на кожну ідею приділяється в межах 2 хв., доказів не потрібно. Всі ідеї протоколюються. На цьому етапі заборонена будь-яка критика, у тому числі схована, у вигляді скептичних посмішок, жестів, міміки. Для підвищення продуктивності “мозкової атаки” корисно попередньо провести його учасників до стану м'язової і психічної релаксації, зняти з них психічну напруженість і м'язові застиски тіла;

- група експертів висловлює думки щодо цінності висунутих гіпотез. Експертиза і відбір гіпотез повинні проводитися ретельним чином, оцінюються несерйозні і нереальні гіпотези;
- не вирішені в процесі “атаки” завдання можуть бути запропоновані тому ж колективу, але в іншій формі;
- для активізації процесу генерування ідей під час “атаки” рекомендується використовувати деякі прийоми: інверсії (зроби навпаки), аналогії (зроби так, як це зроблено в іншому рішенні), емпатії (вважай себе частиною завдання, з’ясуй при цьому свої почуття, відчуття), фантазії (зроби щось фантастичне);
- гіпотези оцінюються за бальною системою, потім виводиться середній бал за оцінками всіх слухачів [2].

“Круглий стіл” – це один з методів проведення навчальних занять, що має на меті обговорення складних теоретичних проблем і обмін досвідом.

Пошук адекватних форм веде до колективної форми організації заняття за принципом “круглого столу”, коли учасники висловлюються у визначеному порядку (сидячи за столом, який має круглу форму) та де присутнім надають рівні права щодо обговорення проблем.

Найбільш активно принцип “круглого столу” реалізується на семінарі-дискусії. Формулюється тема, яка має неоднозначне тлумачення, і тому існує необхідність її аналізу і обґрунтування в різних аспектах: політичному, економічному, психологічному, педагогічному, управлінському тощо. На заняття запрошуються певні компетентні особи: військові керівники вищого рівня, спеціалісти різних галузей знань тощо. Майбутні магістри військово-соціального управління заздалегідь готують доповіді, реферати та виступи. На занятті відбувається їх заслуховування. Після цього починається обговорення, аналізування, коментування, обмін думками. Щоб створити сприятливі умови для активної участі всіх майбутніх магістрів військово-соціального управління у цьому процесі, науково-педагогічному працівнику треба дотримуватися рекомендацій, які стосуються проведення дискусії. Завдання науково-педагогічного працівника полягає в тому, щоб спрямувати дискусію в необхідне русло, вміло поєднуючи між собою різні погляди щодо предмета дискусії, звертаючи особливу увагу на суттєві аспекти проблеми, що вивчається.

Особливістю круглого столу є надання слухачам можливості виявити свою активність, розроблення не тільки системи питань, а й контрольних питань для поглибленого розкриття змісту теми, ознайомлення з літературою, використання різноманітних джерел інформації, а також вільний обмін думками. Під час підбиття підсумків дискусії науково-педагогічному працівнику необхідно узагальнити колективну думку і визначити основні напрями самостійної роботи слухачів над проблемою, що аналізується.

Військово-професійні (військово-педагогічні) ігри призначені для розвитку творчого мислення, формування практичних навичок і вмінь, вироблення індивідуального стилю спілкування та поведінки при колективному вирішенні завдань. Військово-професійна гра – це в певному сенсі репетиція елементів професійної діяльності. Майбутні магістри військово-соціального управління, виконуючи ролі за відповідними посадовими обов’язками, навчаються розглядати проблеми військової діяльності, прогнозувати власну діяльність у різних ситуаціях. Іншими словами, військово-професійна гра, по суті, є квазіпрофесійною (від лат. *quasi* – нібито, начебто) діяльністю.

Методика проведення військово-професійних ігор, яка складається з кількох етапів, має багатозмістовий характер. Але в будь-якому випадку вони здійснюються згідно з певною моделлю, яка включає: етап підготовки учасників гри; етап вивчення ситуації, інструкцій, настанов та інших додаткових матеріалів; етап здійснення гри; етап аналізування, обговорення та оцінювання результатів гри.

Етап підготовки учасників гри складається з таких заходів:

- визначення теми гри і опрацювання проблемної ситуації;
- формулювання головної мети гри і встановлення її правил;
- встановлення організації гри і форми її здійснення;
- визначення переліку посадових осіб, ролі яких будуть виконувати майбутні магістри військово-соціального управління під час здійснення гри;
- моделювання навчальної ситуації на основі попередньо опрацьованих матеріалів;
- надання учасникам гри, експертам та іншим особам пакету документів і матеріалів, які необхідні для розв'язання дидактичної проблеми.

Зміст етапу вивчення дидактичної ситуації, інструкцій, настанов і низки інших матеріалів, які потрібні для розв'язання навчальної проблеми, складає:

- збір додаткової інформації та її систематизація;
- отримання інформації у науково-педагогічного працівника, експертів;
- здійснення певних контактів між учасниками ігор, коли є така необхідність;
- опрацювання необхідних документів і підготовка навчально-методичної бази.

Під час проведення військово-професійної ігри ніхто не має права втручатися в її перебіг і змінювати зміст. Тільки науково-педагогічний працівник має право при необхідності корегувати дії учасників гри, коли це визначається дидактичними обставинами. Головною властивістю цієї гри є динамізм і саморозвиток дидактичної ситуації. Всі елементи ситуації повинні складати систему, де все взаємопов'язано і взаємозумовлене. Тому будь-яке вирішення певної проблеми має безпосередній вплив на перебіг всієї гри. Такий характер гри позитивно впливає на процес самонавчання учасників гри. Опанування уміннями аналізувати інформацію, прийняти обґрунтоване рішення, знаходити помилки, вносити необхідні корективи в стратегію і тактику дій – це позитивні аспекти військово-професійних ігор, які слід використовувати під час їх здійснення. Вони сприяють формуванню самокритичності, допомагають подоланню шаблонного мислення, розвивають навички та уміння керування підлеглими в екстремальних умовах і ситуаціях [4].

З метою ускладнення ситуації рекомендуються несподівані дії опонентів і зменшення часу на вирішення проблеми. Крім того, заохочується створення додаткових труднощів, які мають ускладнити процес прийняття рішення.

Відповідальним і змістовим етапом військово-професійних ігор є аналізування, обговорення та оцінювання її результатів. На цьому етапі здійснюється:

- обмін думками;
- дискусія;
- захист учасниками ігор власних рішень і висновків;
- остаточна оцінка результатів гри.

Підхід, що пропонується до організації психолого-педагогічної підготовки майбутніх магістрів військово-соціального управління, на думку автора, дозволить вирішити одну з головних проблем – з'єднати процес оволодіння основами сучасної

науки з процесом розвитку здібності творчо мислити, тобто самостійно ці основи розвивати, корегувати та приводити у відповідність з реаліями нашого часу.

Застосування активних методів навчання дає можливість майбутнім магістрам військово-соціального управління включитися у цілеспрямований процес розвитку у себе творчого мислення, що дозволить професійно виконувати поставлені перед ними завдання.

Список літератури: 1. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. – М., 1981. – 186 с. 2. Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие. – Ростов н/Д.: Феникс, 2002. – 544 с. 3. Словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1980. – 624 с. 4. Хорєв І.О. Педагогічні основи забезпечення ефективності підготовки військових фахівців у вищих військових закладах освіти: Навч.-метод. посібник. – К.: ВГІ НАОУ, 2000. – 60 с. 5. Ягупов В.В. Військова дидактика: Навч. посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2000. – 400 с.

Bibliography (transliterated): 1. Lerner I.Ja. Didakticheskie osnovy metodov obuchenija. – M., 1981. – 186 s. 2. Pedagogika i psihologija vysshej shkoly: Ucheb. posobie. – Rostov n/D.: Feniks, 2002. – 544 s. 3. Slovar' inostrannyh slov. – M.: Russkij jazyk, 1980. – 624 s. 4. Horev I.O. Pedagogichni osnovi zabezpechennja efektyvnosti pidgotovki vijs'kovih fahivciv u vishhij vijs'kovih zakladah osviti: Navch.-metod. posibnik. – K.: VGI NAOU, 2000. – 60 s. 5. Jagupov V.V. Vijs'kova didaktika: Navch. posibnik. – K.: Vidavnichopoligrafichnij centr “Kiïvs'kij universitet”, 2000. – 400 s.

УДК 378.22+37.02

Л.В. Олейник

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ И ИХ РОЛЬ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ МАГИСТРОВ ВОЕННО-СОЦИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Статья посвящена проблеме повышения качества подготовки офицерского состава, в частности психолого-педагогической подготовки будущих магистров военно-социального управления. Отмечается, что такая подготовка требует методической перестройки, главное направление которой заключается в использовании в учебном процессе активных методов обучения.

Доказано, что акцент с пассивных форм обучения должен быть перенесен на активные формы и методы: семинарские и практические занятия, дискуссии, моделирование учебно-боевых действий и ситуаций повседневной деятельности, их рассмотрение, анализ и оценка.

По мнению автора, активные методы обучения обеспечивают интенсивное развитие познавательных мотивов, способствующих проявлению творческого мышления учащихся, они направлены на развитие у них творческого самостоятельного мышления, активизацию учебно-познавательной деятельности, формирование навыков и умений нестандартного решения военно-профессиональных проблем и совершенствование навыков профессионального общения.

В статье раскрыто сущностное содержание применения активных методов обучения. Установлено, что оно дает возможность будущим магистрам военно-социального управления включиться в целенаправленный процесс развития у себя творческого мышления, что позволит профессионально выполнять поставленные перед ними задачи.

Ключевые слова: активные методы обучения, психологическая подготовка, магистры.

UDC 378.22+37.02

L. Oliinyk

ACTIVE LEARNING METHODS AND THEIR ROLE IN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PREPARATION OF FUTURE MASTERS OF MILITARY-SOCIAL MANAGEMENT

Paper is devoted to improving the quality of officer training, in particular psychological and pedagogical training of future military masters of social management. It is noted that such training requires methodical restructuring, the main direction of which is in use in the educational process of active learning methods.

We prove that the emphasis from passive forms of education should be shifted to the active forms and methods: seminars and workshops, discussions, simulation training and combat actions and situations of everyday activities, their review, analysis and evaluation.

According to the author, active learning methods provide intensive development of cognitive motives contributing to the manifestation of creative thinking of students, they aim to develop their creative independent thinking, learning and cognitive activation activity, the formation of skills and custom solutions professional military problems and improving the skills of professional communication.

The article reveals the essential content of the application of active learning methods. Found that it enables the future masters of military-social management to engage in purposeful process of development in their creative thinking that will professionally perform their tasks.

Key words: active methods, psychological and pedagogical preparation, masters.

Стаття надійшла до редакційної колегії 10.01.2013